

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.12, april 2018

Indledningen er redigeret af Klaus Nielsen og Kirsten Vad

Tilsyn ved ph.d. Jes Fabricius Møller

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktcommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2023

Indledning til

“Aabent Brev til Prof. Sibbern om Mag.
Lindberg og Meer”

og

“Nok et Brev til Professor Sibbern fra N. F. S.
Grundtvig”

ved Kim Steen Ravn

Indhold

- 1 Kirkekampen
  - 1.1 Baggrunden
- 2 Sibbern og Lindberg
- 3 “Aabent Brev til Prof. Sibbern om Mag. Lindberg og Meer”
- 4 “Nok et Brev til Professor Sibbern fra N. F. S. Grundtvig”
- 5 Grundtvig som fredsmægler
- 6 Anvendt litteratur

1 Kirkekampen

Anledningen til Grundtvigs to åbne breve til Frederik Christian Sibbern skal findes i en strid mellem Sibbern og udgiveren af *Nordisk Kirke-Tidende* Jacob Christian Lindberg. Den indgik i den del af kirkekampen, hvor Lindberg og Grundtvig dannede front mod H.N. Clausen og den rationalistiske teologi, han og hans meningsfæller repræsenterede (se Baagø 1958, s. 205-318). Kirkekampen udspillede sig fra 1825 til 1844.

I december 1835 udkom salmebogen *Udvalgte Psalmer*. Udvalget var redigeret af Sibbern og blev udgivet af Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug, der havde

Clausen som formand. I slutningen af december 1835 anmeldte Lindberg bogen i *Nordisk Kirke-Tidende* under overskriften "Literær Mærkværdighed". Hvad der lignede en almindelig kritisk anmeldelse, blev i stedet indledningen på en omfattende offentlig debat om kirkelig frihed. Kaj Baagø kalder i sin disputats *Magister Jacob Christian Lindberg. Studier over den grundtvigske bevægelses første kampe* med rette begyndelsen for "besynderlig" (Baagø 1958, s. 296). Debatten drejede sig om præsternes frihed i forhold til liturgien og forkyndelsen, sådan som dette var fastlagt i alterbogen, der med revisioner seneste i 1830 havde været gældende fra 1556.

1.1 Baggrunden

Siden 1832 havde Grundtvig ved flere lejligheder fremsat krav om sognebåndsløsning og præstefrihed indenfor statskirken. Forestillingen om friheden udviklede han fra muligheden for at vælge mellem to ligestillede ritualer til en næsten fuld liturgisk og læremæssig frihed. Lindberg, der havde været stærk modstander af enhver form for frihed, tilsluttede sig i løbet af 1834 Grundtvigs tanker. Der var forskellige grunde til, at de indtog det samme standpunkt. Kravet om, at ingen skal tvinges ind i en menighed, hvis ikke de kunne godtage måden, hvorpå kristendommen blev praktiseret, var en af grundene. Grundtvig ønskede desuden at fremme den åndelige frihed i Danmark, som han med begejstring havde set den under sine tre rejser til England i 1829, 1830 og 1831. Lindberg var enig i begge dele og ville desuden gøre op med vanekristendommen. Alt dette fremmedes bedst under fuld liturgisk frihed til præsterne, hvilket også forudsatte friheden til at løse sognebånd for medlemmerne af menighederne (Baagø 1958, s. 292-317 og 343-345).

2 Sibbern og Lindberg

I "Literær Mærkværdighed" lagde Lindberg al kritisk vægt på personforholdene bag udgivelsen af *Udvalgte Psalmer* og hvilken opfattelse af kristendommen, der kan læses ud af disse sammenholdt med udvalget af salmer. Anmeldelsen var kort, godt en halv spalte lang. Lindberg læste udvalget som udtryk for, hvad der blev opfattet som opbyggeligt for bl.a. Clausen og Sibbern og hvad der var "*deres* Troesbekjendelse" (Lindberg 1835, sp. 816). Med udgangspunkt i salmen "Jesus i det tolvte Aar" af Hans Christian Christensen viser Lindberg, hvordan den må betyde, at "*Clausenianernes* Christus" er "*Josephs og Marias Søn*" i modsætning til de "*Christnes* Christus", der er "*Guds og Marias Søn*" (sp. 816). Derved mere end antyder Lindberg, at udvalget og personerne bag er kætterske.

Anmeldelsen var ment som en provokation, og den var et forsøg på at få Sibbern i tale. Han havde i *Patriotiske Intelligentsblade* fra efteråret 1835 udtrykt sin undren over, at Lindberg var gået fra at være stærk modstander af kirkelig frihed til at støtte den og det i dens mest vidtgående form, sådan som Grundtvig ønskede den. I *Patriotiske Intelligentsblade* opholdt Sibbern sig ved tvetydigheden hos Clausens modstandere, det vil bl.a. sige Lindberg og Grundtvig, og han spørger:

hvo kunde troe og tænke det? – at de ivrigste Kæmpere vilde ende med – med en underlig og vel til Forklaring trængende *Duplicitet* – at kæmpe under et Standard, hvis aabenbare Modstandere de gik over til at vorde (Sibbern 1835, s. III f.).

Lindberg bad i et brev Sibbern uddybe, hvad han mente med “*Duplicitet*”. Det ville Sibbern ikke gøre under private former (Baagø 1958, s. 296, note 2). Med “Literær Mærkværdighed” lykkedes det Lindberg at fremkalde et svar, men ikke på spørgsmålet om, hvad Sibbern mente med duplicitet. Svaret kom i *Dansk Literatur-Tidende* i artiklen med den meget lange titel “Til Gjensvar paa den i forrige Numer indrykkede Recension over den af mig redigerede lille Psalmesamling, samt paa Magister Lindbergs Beskyldning i No. 51 af hans nordiske Kirketidende for forrige Aar”. Sibbern afviste alle beskyldninger om kætteri (Sibbern 1836a, s. 43 f.). Grunden til, at Lindberg fremkom med så grove anklager, var patologisk: “et Slags partiel Gaaen fra Sands og Samling” (s. 45). Sibbern afsluttede sit svar med overbærende at sige, at Lindberg “har her handlet efter Indskydelser af en partiel Sindsforvirring, som Manden lider af” (s. 47).

3 “Aabent Brev til Prof. Sibbern om Mag. Lindberg og Meer”

Lindbergs replik til Sibbern, “Om Prof. F. C. Sibbern i Dansk Literatur-Tidende”, kom den 21. februar i *Nordisk Kirke-Tidende*. Den indeholdt en detaljeret læsning af salmen “Jesus i det tolvte Aar” og en diskussion af de dogmatiske implikationer af spørgsmålet om, hvem som var Jesu far – samme spørgsmål som han rejste i “Literær Mærkværdighed”. Spørgsmålet om, hvad Sibbern mente med duplicitet i Lindbergs opfattelse af kirkelig frihed, var gledet i baggrunden af diskussionen mellem de to. Den handlede nu om, hvorvidt *Udvalgte Psalmer* kunne læses som udtryk for en kættersk tankegang. Lindberg gjorde det nok en gang klart, at Clausen og hans parti havde gjort sig skyldige i kætteri med udgivelsen (sp. 119-122). Han afsluttede sin replik med det håb, at Sibbern “snart maatte komme reent ud af den ‘liberale’ Svimmel [bedrag], hvori han for en Tid var henvirvlet” som følge af hans lidenskabelige sindsstemning (sp. 126).

Lindberg fik svar på tiltale over fire numre af *Kjöbenhavnsposten* den 16.-19. marts under overskriften “Om og til Herr Magister Lindberg til Gjensvar paa hans i Nr. 8 af den nordiske Kirketidende aftrykte Svar til mig” (Sibbern 1836b). I sit svar tilbageviste Sibbern alle Lindbergs beskyldninger om kætteri. Det var denne artikel, der var den direkte anledning til, at Grundtvig skrev “Aabent Brev til Prof. Sibbern”. Svaret var et forsøg på at tage Lindberg og hans synspunkter i forsvar uden samtidig at slå skår i det gamle venskab med Sibbern.

Grundtvig begynder in medias res: “Nei, Professor Sibbern! den *Abstraction* gaaer bestemt for vidt” (Grundtvig 1836a, sp. [193]). Abstraktionen er den modsætning, Sibbern ifølge Grundtvig forsøger at tegne mellem Grundtvig og Lindberg, når det gælder opfattelsen af kampen for sognebåndsløsning og kirkelig frihed. Grundtvig sætter en parentes omkring Sibberns “lille Afregning med *Lindberg*” og understreger, at den er “*personlig*” (sp. 195). Grundtvig frikender *Udvalgte Psalmer* for kætteri og betonere, at Lindbergs kritik ikke havde til hensigt at såre Sibbern (sp. 195). Ved at feje denne del af striden til side, får han opmærksomheden rettet mod det, han selv mener er dens “to vigtige Spørgsmaal” (195). De to spørgsmål drejer sig om, hvorvidt Sibbern har forstået sagens rette sammenhæng, og om han er i stand til at træffe en retfærdig

afgørelse i “de *gammeldags Christnes Borger-Ret*” (s. 196), det vil sige deres juridiske ret til praktisere kristendommen, som de måtte ønske det. Hele kirkekampen udsprang oprindeligt af Grundtvigs angreb på Clausen i *Kirkens Gienmæle* (1825). Grundtvig havde i denne kaldt Clausen for kætter, hvilket førte til en dom for injurie og livsvarig censur. Censuren blev ganske vist ophævet i 1837, men Grundtvig nedlagde i fortvivelse over dommen og straffen sit embede i maj 1826 (se også indledningen til *Kirkens Gienmæle*). Det er disse forhold, Grundtvig hentyder til, når han omtaler konsekvenserne af sit og Lindbergs standpunkt (Grundtvig 1836a, sp. 196).

Grundtvig forsøger at give sit forsvar for Lindberg en personlig tone ved at henvende sig til Sibbern med brug af titel og navn, f.eks. “Altsaa, Professor *Sibbern!*” (sp. 194) og “Nu, Professor *Sibbern!*” (sp. 199), ligesom han minder ham om deres tid sammen på Valkendorfs Kollegium og ungdommens livlige og ubekymrede dage (sp. 194). I alt benytter han denne apostrofe 22 gange i sit første brev til Sibbern.

4 “Nok et Brev til Professor Sibbern fra N. F. S. Grundtvig”

Det lykkedes ikke helt at mægle mellem Lindberg og Sibbern. Herom vidner endnu en replik “Svar til Pastor Grundtvig fra Frederik Christian Sibbern” (Sibbern 1836c), der blev bragt i *Kjøbenhavnsposten*. Svaret strakte sig over fire numre fra den 13. til den 17. april 1836. Det var inddelt i fem afsnit og blev anledning til Grundtvigs “Nok et Brev til Professor Sibbern”.

De fire første afsnit af “Svar til Pastor Grundtvig” behandler hver for sig fire centrale elementer i uenighederne mellem Sibbern og Grundtvig. Det første afsnit er et angreb på Lindbergs person, der uden omsvøb forklarer, hvorfor Grundtvig er bedst tjent med at lægge afstand til ham og hans synspunkter (Sibbern 1836c, s. [431]-434). Lindbergs kritik af Clausen kaldes kedsommelig og latterlig og noget, der bør vække Grundtvigs afsky (s. [431]). Lindberg er en farlig modstander, men en endnu farligere allieret, hvorfor det ville være godt “om vi kunde ‘banlyse’ den lille Dæmon, der synes at have siddet i hans Blækhorn” (s. 433). Andet afsnit handler om forskelle og ligheder mellem de gammeldags kristne og rationalisterne (s. [435] f.). I “Aabent Brev til Prof. Sibbern” opstillede Grundtvig en modsætning mellem disse to positioner repræsenteret ved Grundtvig og Lindbergs position over for Clausens (sp. 194). Sibbern afviser modsætningen som en polemisk konstruktion. Dels er Grundtvig ikke blevet stående ved den gammeldags kristendom, dels må han “give Rationalisterne den samme Ret” til frihed, som han ønsker for de gammeldags kristne (s. 436). I tredje afsnit viser Sibbern, hvordan Grundtvig med sin tilslutning til Lindberg risikerer at ende i samme tvetydighed (duplicitet) som Lindberg (s. [443]-445). I fjerde afsnit afviser Sibbern, at han skulle kunne få fuldmagt af Clausen til at afgøre striden om sognebåndsløsning og kirkelig frihed (s. [447] f.). Clausen kan ikke udstede nogen sådan fuldmagt, siden det er regeringen, der via lovgivningen afgør, om det skal være muligt at løse sognebånd eller ej. Den slags bestemmes ikke af nogen gejstlig autoritet (s. [447]). Det femte og sidste afsnit opsummerer i otte punkter, hvad Sibbern håber vil blive det endelige resultat af kirkekampen (s. 448 f.).

Skønt Grundtvig åbner sit svar med referencer til deres private venskab, er det uden brug af hverken navn eller titel. Den personlige tone fra det første brev er borte. Åbningen lyder: “De ønsker, at vort private Forhold ei maa lide nogen Forandring ved vor offentlige Tvist”, hvilket han forsikrer ikke vil ske. Dels følger det af sig selv, dels er Grundtvig vant til modstand, og derfor “kan det aldrig saare min Ømfindtlighed, hvad *De uforbeholden* siger om min Færd og Tanke-Gang” (Grundtvig 1836b, sp. [257]). Skønt hensigten er den samme som i det første brev, nemlig at forsvare Lindberg uden at fornærme Sibbern, er Grundtvig åbenlyst mere polemisk, end det var tilfældet i det første svar. Allerede i andet afsnit understreger han, at det er “nødvendigt offentlig at misbillige” den urimelige kritik af Lindberg (sp. [257]).

Grundtvig følger i store træk dispositionen i “Svar til Pastor Grundtvig”. Han ønsker at udpege kilden til Sibberns uretfærdige og personlige kritik, for på den måde at få ham til at erkende, at den er fejlslagen. Nok en gang sætter han en parentes omkring anmeldelsen af *Udvalgte Psalmer*. Sibberns kritik er baseret på hans individuelle synspunkt, og sådan betragtet er den retfærdig. Fejlen er imidlertid, at kritikken netop ikke kan baseres på en individuel betragtning af det problem, Lindberg forsøger at rejse (sp. [258]). Sagen er, at friheden i en kristen statskirke alene er et juridisk spørgsmål, uden nogen “*christelig Realitet*” (s. [258]). Denne realitet forudsætter, at tro og lærdom er “saa frie som deres hjertelige og aandelige Natur udkræver”, og er den det, er det “fra den *individuelle* Stand-Punkt reent Daarskab” at gøre tro og lærdom til et juridisk spørgsmål (sp. 258). Grundtvig overtager dermed Sibberns argumenter (Sibbern 1836c, s. [447]), men med den drejning, at han så at sige tænker Sibberns argument til ende i dets fulde konsekvens.

Grundtvig bruger ca. fire ud af 13 spalter på at gendrive Sibberns tvivl om, hvorvidt det er muligt at tale om “gammeldags Christne” som en modsætning til “Rationalisterne” (Grundtvig 1836b, sp. 259-262). Hvis ikke Sibbern mener, at Grundtvig er en gammeldags kristen, er det fordi, han forstår noget andet ved betegnelsen. Dette vil han ikke føre en “tom Ord-Strid” om (sp. 259). I stedet følger en forklaring af, hvad Grundtvig mener med gammeldags. Han trækker spor fra sin barnetro tilbage til Martin Luther, Augustin, Irenæus og apostlene. Dette har betydning for hans syn på kirkekampen, da hans kristendom på grund af den historiske forankring har et objektivt indhold, et indhold der desuden skaber en forbindelse til hans trosfæller (Grundtvig 1836b, sp. 259). Ud over den historiske kontinuitet foretager Grundtvig ingen yderligere bestemmelse af, hvad han mener med “et *objektivt* bestemt *Indhold*” (sp. 259). I tillæg har Grundtvig virket 25 år som præst for de gammeldags kristne, og i alle årene har han kæmpet de gammeldags kristnes sag. Deraf følger, at den danske statskirke allerede de facto har vedkendt sig, hvad Grundtvig “kalder *gammeldags* Christendom, saa den har i **Danmark** ei blot Lovens Bogstav men hele den Kirkelige Indretning for sig” (sp. 260). Denne anerkendelse følger af, at det er selvsamme statskirke, der har viet Grundtvig til præst. Kirken må derfor om ikke andet indirekte anerkende kravet om frihed til præsterne.

Af samme grund ligger Grundtvig ikke i strid med alterbogen. Der er ingen modsætning mellem at kæmpe for liturgisk og læremæssig frihed og frihed for

menighederne (sp. 261 f.). Grundtvig vil undgå, at frie kirkelige forhold i realiteten ender med at betyde, at striden mellem de to kirkelige partier tvinger regeringen til at gøre det ene til det herskende parti (sp. 262), for da er det bedre at forblive under de herskende forhold. Det kan være, at sporene fra Preussen skræmte, og fik Grundtvig til at anlægge en mere pragmatisk linje i forhold til sine ønsker. I 1830 førte et nyt fællesritual for lutheranere og reformerte kristne, kaldet Unionsagenden, til uroligheder i Schlesien og Sachsen i de følgende år. Menigheder, der ikke ville tilslutte sig det nye ritual, blev straffet med bøder, fængsel og landsforvisning (Baagø 1958, s. 292 f.).

Grundtvig anfægter ikke Sibberns indvending om, at Clausen ikke er den, som bestemmer, hvorvidt der skal indføres kirkelig frihed eller ej. I stedet minder han om, at "det *Clausenske Parti*" har brugt sin "*borgerlige* Indflydelse" til fordel for sit eget standpunkt (sp. 263). Derfor er Sibberns indvending kun rigtig på papiret. Den politiske virkelighed er en anden.

Grundtvig afslutter sit svar med et uforbeholdent forsvar for Lindberg. (Hans navn fremhæves med fed 14 gange i de sidste fire spalter.) Tonen er ikke så forsonlig som i det første brev. Sibbern har været unødvendig hård i sin kritik, og Grundtvig opfordrer ham med en reference til Matthæusevangeliet til at følge "den Regel, De selv erkender: dømmer ikke uden som I selv vil dømmes!" (sp. 266). Sibbern bør altså anerkende det gode, Lindberg har udrettet, og ikke gøre ham til et uskyldigt offer bare fordi, han har været for voldsom med sin pen. Den er blot et "Vaaben, der, efter min egen deels sørgelige og deels glædelige Erfaring, slaauer dog ingen Mand af Hesten!" (sp. 269).

5 Grundtvig som fredsmægler

I en indledende kommentar til sin udgave af Grundtvs to indlæg skriver Holger Begtrup:

Selv uden Kendskab til Sibberns Indlæg vil man med Interesse kunne læse disse to Breve, hvori Grundtvig tager Lindberg varmt i Forsvar uden at glemme sit Ungdomsvenskab med Sibbern, og hvori Datidens kirkelige Forhold bliver klart belyste (*Udvalgte Skrifter* 1909, bind 8, s. 112).

Med kendskab til Sibberns indlæg tegner der sig et andet og mere nuanceret billede af relationen mellem Sibbern og Grundtvig. I "Aabent Brev til Prof. Sibbern" var tonen venlig og et eksempel på, hvordan Grundtvig formåede at friholde det personlige i en principiel diskussion, som på alle måder inviterede til at blive meget personlig. Sibbern lod sig dog ikke overbevise af den venlige og personlige tone. I "Svar til Pastor Grundtvig" udpegede Sibbern nøgternt og detaljeret de mange modsigelser i Grundtvs position. I tillæg viser han, hvordan Grundtvig i nogen grad konstruerede den position, han kritiserede, ligesom hans argumenter mod rationalisterne også kan gøres gældende mod de gammeldags kristne. Den skærpede argumentation prægede også "Nok et Brev til Professor Sibbern".

Trods, eller måske netop på grund af, den skærpede tone i Grundtvs sidste brev må

det i et vist omfang være lykkedes ham at balancere hensynet til venskabet med Sibbern og hensynet til egne synspunkter i denne del af kirkekampen. Der kom ikke flere indlæg i denne polemik mellem Sibbern, Lindberg og Grundtvig.

6 Anvendt litteratur

- Baagø, Kaj (1958) *Magister Jacob Christian Lindberg. Studier over den grundtvigske bevægelses første kampe*. København.
- Christensen, Hans Christian (1836) "Jesus i det tolvte Aar" i *Udvalgte Psalmer*, s. 33-36. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1825) *Kirkens Gienmæle mod Professor Theologiæ Dr. H. N. Clausen*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1836a) "Aabent Brev til Prof. Sibbern om Mag. Lindberg og Meer" i *Nordisk Kirke-Tidende*, nr. 13, 27. marts, sp. [193]-201. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1836b) "Nok et Brev til Professor Sibbern fra N. F. S. Grundtvig" i *Nordisk Kirke-Tidende*, nr. 17, 24. april, sp. [257]-269. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1904-1909) *Nik. Fred. Sev. Grundtvigs Udvalgte Skrifter*, 1-10, udg. Holger Begtrup; bind 8 (1909). København.
- Lindberg, Jacob Christian (1835) "Literær Mærkværdighed" i *Nordisk Kirke-Tidende*, nr. 51, 20. december, sp. 816. København.
- Lindberg, Jacob Christian (1836) "Om Prof. F. C. Sibbern i Dansk Literatur-Tidende" i *Nordisk Kirke-Tidende*, nr. 8, 21. februar, sp. 113-126. København.
- Sibbern, Frederik Christian (1835) *Patriotiske Intelligentsblade. Nærmest i Anledning af Provindsialstændernes Forsamling i Roeskilde i Efteraaret 1835*, hæfte 1. København.
- Sibbern, Frederik Christian udg. (1836) *Udvalgte Psalmer*. København.
- Sibbern, Frederik Christian (1836a) "Til Gjensvar paa den i forrige Numer indrykkede Recension over den af mig redigerede lille Psalmesamling, samt paa Magister Lindbergs Beskyldning i No. 51 af hans nordiske Kirketidende for forrige Aar" i *Dansk Literatur-Tidende*, nr. 3, 3. februar, s. 38-47. København.
- Sibbern, Frederik Christian (1836b) "Om og til Herr Magister Lindberg til Gjensvar paa hans i Nr. 8 af den nordiske Kirketidende aftrykte Svar til mig" i *Kjöbenhavnsposten*, nr. 76, 16. marts, s. [301]-303; nr. 77, 17. marts, s. [305]-307; nr. 79, 18. marts, s. [313]-316; og nr. 80, 19. marts, s. [317] f. København.

- Sibbern, Frederik Christian (1836c) "Svar til Pastor Grundtvig fra Frederik Christian Sibbern" i *Kjöbenhavnsposten*, nr. 108, 13. april, s. [431]-434; nr. 109, 14. april, s. [435] f.; nr. 111, 16. april, s. [443]-445; og nr. 112, 17. april, s. [447]-449. København.
- *Udvalgte Skrifter*, se Grundtvig, N.F.S. (1904-1909).